

16. Черньонков Я.О. Професійна культура майбутнього вчителя іноземної мови: формування та діагностика: Монографія. / Я.О. Черньонков – Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2007. – 190 с.
17. Шафажинская Н.Е. Психологические особенности формирования профессионального самосознания будущих учителей // Совершенствование психолого-педагогической подготовки студентов педвуза. Сборник научных трудов / под ред. проф. П.А. Просецкого – М. : МГПИ имени В.И.Ленина, 1985. – 143 с.

The article deals with the main factors either assisting or preventing the future teachers' adaptation to professional activity. The necessity of complex analysis of all factors in the process of adaptation has been mentioned.

Key words: *factors of adaptation, future teachers, professional activity.*

УДК 316.4

Мелешко В. В.*

МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена дослідженню процесу розвитку сільської школи, що здійснюється засобами моделювання. Розкриті сутність таких понять як «моделювання розвитку школи», «педагогічна система школи», «розвиток особистості учня», акцентується увага на сукупності властивостей та ознак прогнозованої моделі та готовності закладу до впровадження змін та перетворень.

Ключові слова: *педагогічна система, моделювання, системна ознака, діагностика, структури освітньої мережі.*

Розвиток педагогічної системи загальноосвітніх навчальних закладів, супроводжується впровадженням інноваційних змін у педагогічну практику, що реалізуються керівниками шкіл, творчими вчителями, що вимагає нових методів впливу на педагогічну систему, одним із яких є моделювання.

Здійснити ефективне моделювання розвитку сільської школи, як процесу створення нового зразка, можливо лише за умов впровадження системних змін, обґрунтованого алгоритму послідовних дій, спрямованих на успішний результат.

Досягнення вітчизняних та зарубіжних вчених слугують методологічною базою для розвитку теорії і практики моделювання освітніх систем різного типу, що вивчалися вченими В.П. Беспалько, Б.С. Гершунським, В.І. Загв'язінським, В.І. Пановим, І.Я. Лернером, Є.А. Ямбургом та ін. Основні положення соціально-особистісної орієнтації освіти як компоненту розвитку педагогічної системи в сільській школі розроблено у дослідженнях М.Ф. Гур'янової, І.С. Якиманської, Н.А. Алексеевої, Н.І. Шиян.

Моделювання як універсальний метод пізнання є невід'ємною складовою у вирішенні соціально-педагогічних завдань. При цьому вихідним джерелом моделювання слугує формулювання цілей, що визначають тип створюваної моделі та її призначення. Досягнення поставленої мети передбачає використання у єдності різних змістових і формальних видів моделей, адекватних реальній освітній практиці.

Моделювання формулюється вченими як метод дослідження об'єктів різноманітної природи за допомогою аналогів (моделей) для визначення або уточнення характеристик існуючих чи нових об'єктів.

Створення зразка (моделі) дослідники вважають таку розумово розроблену систему, що відображаючи та відтворюючи об'єкт дослідження, вона здатна змінити його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт [2, с. 140].

* © Мелешко В. В., 2012

У дослідженнях В.В.Гаврилюк виокремлює два види соціальних моделей: ідеальну і нормативну. В ідеальній моделі відображаються всі ознаки, функції об'єкта, які необхідні для вирішення поставлених завдань. Зокрема, ідеальна модель розвитку школи містить характеристики ідеального вчителя (високий рівень професійної підготовки, діяльності мотивації та ін..) ідеального учня, ідеально організованого навчального процесу, ідеальних змісту та технологій навчання і виховання, системи управління школою.

Ідеальна модель потрібна для з'ясування системних ознак і системоутворюючих зв'язків для реалізації та досягненні поставленої педагогічної мети, що відповідає сучасному соціальному замовленню.

Нормативна модель необхідна для визначення обсягу здійснення функцій і межі існування умов, за яких будуть досягнуті цілі розвитку школи, а її діяльність буде успішною. На думку В.В. Гаврилюк, можна певною мірою, виокремити і реальну модель школи, що відображає співвідношення реальних ознак і функцій життєдіяльності навчального закладу з його нормативною моделлю. Створення реальної моделі є процедура цілісної діагностики навчального закладу. Якщо школа працює у режимі розвитку, то така цілісна діагностика повинна проводитися постійно і за певними критеріями, тобто має бути відпрацьована система моніторингу розвитку школи[2, с. 157-159].

На нашу думку, для будь-якої моделі характерна певна структура, варіативність, мозаїчність спричинена багатогранністю умов і факторів, що спонукають до компліментарності (від лат. *complementum* – доповнення). За таких умов відбувається внутрішня єдність педагогічної системи школи.

Педагогічне моделювання є одним із провідних елементів системи проектування, зазначає В.І.Заг'язінський, що слугує відображенням провідних характеристик перетворювальної системи, створення ідеального образу бажаного зразка майбутнього. [2, с. 21].

Як зазначає В. В.Давидов, активне моделювання передбачає відтворення у особливих умовах (дослідно-експериментальних, інноваційних) педагогічних процесів, форм, змісту освіти з метою розкриття їх сутності і особливостей функціонування в реальному соціокультурному середовищі. При цьому повинні бути відібрані достатньо розвинені випереджальні зразки діяльнісних систем. Попередньо мають бути визначені та узгоджені критерії, за якими можна розрізнити випереджальні зразки та застарілі, ті, що відстають. А потім слід визначити умови перенесення і поширення цих зразків на інші практики[3, с. 12-13]. У процесі моделювання враховуються виявлені тенденції розвитку педагогічної системи, плануються такі зміни, що відкривають шлях для корисних справ і обмежують чи ліквідовують можливість розвитку небажаних тенденцій.

Соціально-педагогічне моделювання вчені розглядають як відображення провідних характеристик перетворювальної системи (оригінала) в спеціально змодельованому об'єкті – аналозі (моделі). При цьому модель повинна бути подібна до оригіналу, здатна змінити його в певних компонентах, і відкрити нові властивості оригінала, нові можливості для його удосконалення. Такі функції виконує евристична модель, роль якої полягає в тому, щоб на простому об'єкті побачити найбільш суттєві фактори і закономірності розвитку і створити умови для такого розвитку.

У нашому дослідженні модель розглядається як робочий інструмент, що дозволяє побачити внутрішню структуру об'єкта чи процесу, систему впливових факторів, ресурсного забезпечення розвитку школи та ін. На основі виявлених тенденцій розвитку, вносяться зміни у педагогічну систему школи, змінюються умови її функціонування.

Відсутність розроблених та науково обґрунтованих підходів до моделювання розвитку сільських шкіл, які б відображали цілісний процес, алгоритм дій, способи взаємодії вчителів, учнів, батьків, участі громадськості в цьому процесі, призводить до стихійного створення педагогічно недоцільних моделей або копіювання відомих зразків.

Намаганням підвищити імідж освітнього закладу окремі керівники вдаються до зміни статусу школи чи надання їй привабливого бренду, який не завжди підтверджується кінцевими результатами.

Розвиток загальноосвітнього навчального закладу як педагогічної системи значною мірою залежить від педагогічних, організаційних умов функціонування закладу, від бажання та рівня мотивації педагогічного колективу працювати краще в умовах перетворювальних змін, що стимулює кожного педагога до усвідомлення нових ідей, до побудови процесу навчання й виховання спрямованого на особистість учня, на підвищення рівня його самореалізації та саморозвитку.

У конкурентній боротьбі між навчальними закладами за кращу модель школи, до уваги беруться показники, що свідчать про високий рівень навчальних досягнень учнів, потенціал педагогічного колективу, інші успіхи школи.

У цій боротьбі переважно перемагає той, хто вміє передбачати й втілювати зміни у педагогічну систему школи, максимально враховувати потреби всіх учасників педагогічного процесу, в тому числі й соціальних замовників. Зазначимо, що уміння моделювати й будувати педагогічні системи – це не тільки ефективно використовувати майстерність педагогів, але й можливість внести нове, перспективне у традиційну діяльність шкільного колективу, що підносять авторитет школи, її визнання в суспільстві.

Практичне моделювання розвитку педагогічних систем сільських загальноосвітніх навчальних закладів передбачає науково обґрунтований вибір структури, що забезпечує раціональне використання ресурсної бази, інноваційних технологій, врахування специфіки діяльності закладу, що корелюється з потребами та вимогами суспільства. Зокрема, особливої уваги у сільській місцевості набули моделі інтегрованої діяльності, профільних шкіл, що забезпечують високоякісну освіту за рахунок концентрації матеріально-технічних, фінансових, кадрових ресурсів, створення освітніх інформаційно-ресурсних центрів та систем дистанційного навчання шкільного чи міжшкільного рівня.

На сучасному етапі процес моделювання розвитку сільських шкіл відбувається за підтримки районних відділів освіти, органів місцевого самоврядування, що спонукає до творчості та активного пошуку та впровадження інноваційних змін.

Слід зазначити, що тільки науково-обґрунтовані перетворення в діяльності окремої школи як первинної структури освітньої мережі району чи області можуть привести до позитивних змін та розвитку загальноосвітньої школи.

Проте, ще значна частина сільських загальноосвітніх шкіл не готова працювати в режимі розвитку, що частіше гальмується як внутрішніми, так зовнішніми чинниками, які негативно позначаються на якості освіти. Для таких шкіл характерні такі ознаки:

- низький рівень навчально-виховного процесу, відсутність кваліфікованих педагогічних кадрів, низька мотивація до впровадження педагогічних інновацій, технологій, форм і методів навчання;
- стандартна побудова навчально-виховного процесу, невиправдане копіювання прийомів і способів роботи традиційних шкіл, нехтування регіональними і місцевими традиціями, несформованість індивідуального виду навчального закладу;
- відсутність цілісної науково обґрунтованої стратегії розвитку школи, методичного супроводу її реалізації;
- недостатнє інформаційне забезпечення процесу моделювання педагогічної системи та її компонентів;
- соціальна замкнутість шкільного співтовариства, нераціональне використання можливостей навколишнього соціального й природного середовища у діяльності закладу;
- недостатнє фінансування для оновлення матеріально-технічних ресурсів для повноцінного забезпечення активної життєдіяльності шкільного колективу.

На нашу думку, передумовою розвитку загальноосвітнього навчального закладу є висока мотивованість педагогічного колективу до інноваційних змін, готовність до впровадження нових технологій навчання та виховання учнів. Зокрема у сільських малочисельних школах продуктивними вважаються технології індивідуального, диференційованого особистісно зорієнтованого навчання, метод проекту, впровадження авторських програм з предметів шкільного компонента навчального плану, що спонукають до творчої діяльності кожного учня.

Моделювання, як процес створення нового зразка школи, може здійснюватися у педагогічних колективах, що володіють високим інноваційним потенціалом, для таких шкіл характерні наступні ознаки:

- педагогічний колектив мотивований на успіх, більшість вчителів із задоволенням сприймають нове, нетрадиційне у педагогічній діяльності;
- учителі прагнуть до підвищення професійного рівня, мотивовані до саморозвитку, до активного впровадження педагогічних інновацій;
- посилюється увага адміністрації школи до творчих вчителів, надаються їм широкі можливості у виборі навчальних програм, виборі форм і методів навчання, що забезпечує високі навчальні досягнення учнів на різних ступенях навчання;
- активізуються пошуки шляхів підвищення якості освіти, шляхом посилення процесів інтеграції з позашкільними навчальними закладами, установами соціально-культурної сфери, поглиблення взаємозв'язків із оточуючим середовищем.

Враховується те, що функціонування будь-яких систем призводить до створення певних протиріч, розв'язання яких симулює розвиток цих систем.

Серед сукупності протиріч, що виявлено у педагогічній системі сільської школи, виокремлено ті, що існують між:

- позитивною мотивацією педагогічних колективів до розвитку загальноосвітнього закладу і слабкою їх готовністю до участі в моделюванні цього процесу ;
- потребами у оновленні навчально-виховного процесу та усталеними, стандартизованими підходами до його організації (обережність у впровадженні інновацій, побоювання у відході від традиції, тощо);
- орієнтацією змісту шкільної освіти на відтворення засвоєних знань, закріплення на практиці та недосконалість умов для творчої активності, для використання знань у реальних життєвих ситуаціях, що вимагають прийняття самостійних рішень, самовизначення;
- професійною готовністю вчителя взаємодіяти з особистістю учня та відсутністю цілісної системи роботи з ним як суб'єктом навчально-виховного процесу;
- об'єктивною необхідністю і потребою в поглибленні психолого-педагогічних знань, що сприяють розвитку суб'єктності як учителя, так і учня та організацією методичної роботи в школі, спрямованої в основному на зростання предметної компетентності;
- значним масивом інноваційних педагогічних технологій та їх повільне використання у практиці сільських шкіл;
- інтенсивною інформатизацією освітнього середовища в країні й недостатньою інформаційною та матеріально-технічною базою сільської школи та підготовленістю педагогічних кадрів до її використання.

На основі проведених досліджень, ми дійшли висновку, що дієва модель розвитку сільської школи формується на основі впровадження змін, інновацій, що раніше не використовувалися у даній школі, при цьому важливо, щоб різні види навчальної діяльності спрямовувалися на реалізацію інтелектуальних і творчих здібностей, на формування потреб у безперервній самоосвіті, самореалізації кожного учня..

Провідна мета моделювання розвитку школи полягає в обґрунтуванні перетворень та змін, що планується здійснити протягом зазначеного періоду.

Задум моделювання цього процесу полягає в реалізації певної ініціативи, ідеї, що висувається автором (авторами) і підтримується педагогічним колективом, узгоджується з батьками та учнями.

Для формування моделі як ефективної педагогічної системи школи творчі колективи, шкільні співтовариства необхідно озброїти новими теоретико-методологічними й технологічними знаннями щодо основ моделювання соціально-педагогічних систем.

У процесі моделювання розвитку педагогічної системи загальноосвітнього навчального закладу акцентується увага на сукупності властивостей та ознак прогнозованої моделі, зокрема:

- *варіативності* як множинності форм, прийомів і способів побудови освітнього процесу та його змісту на основі нових підходів;
- *комунікативності* – оновлення зв'язків з навколишнім середовищем;
- *системності* як найважливішої якості дій суб'єктів перетворювальної діяльності;
- *суб'єктності і соціальному партнерстві* як вираженні необхідної компетентної, творчої й особистісно-значущої участі адміністрації, вчителів, учнів, батьків і сільської громадськості в удосконаленні й відновленні життєдіяльності закладу освіти;
- *індивідуальності* як системоутворюючій властивості, що об'єднує особистість й співтовариства школи, надає їй цілісності і неповторності;
- *конкретності і адекватності* як вимоги до сформованих у експериментальних школах моделей, які адекватно відбивають загальні, особливі й одиничні риси навчального закладу, враховуючи інтереси, потреби, ціннісні особливості учасників соціально-педагогічної взаємодії, конкретні умови кадрового, фінансово-матеріального й науково-методичного забезпечення, перспективного досвіду життєдіяльності закладу;
- *задоволеності* як переважаючого позитивного психологічного стану дітей і дорослих, що виражає їхнє ставлення до процесу змін й результатів перетворювальної діяльності.

Моделювання розвитку школи не може здійснюватися без впровадження змін, що засновані на ідеях педагогічних інновацій.

Під інноваційною діяльністю вчені розуміють діяльність педагогічного колективу школи, спрямовану на розроблення, пошук, освоєння і використання новацій, як процесу здійснення нововведень.

Кларин М.В. виділив два типи інновацій стосовно педагогічних систем:

- *інновації-модернізації*, що спрямовані на досягнення результатів у традиційній репродуктивній організації навчально-виховного процесу;
- *інновації-трансформації*, що перетворюють традиційний навчальний процес у процес дослідницького характеру і організацію навчально-пізнавальної діяльності.

Перший підхід називається *технологічним*, другий – *пошуковим*.

У наукових джерелах знаходимо різні типології педагогічних інновацій. зокрема А.В. Хуторський систематизував їх за 10-ма блоками, що характеризують їх з різних сторін :

- з позиції структурних елементів освітніх систем: зміни в цілепокладанні, у завданнях, у змісті освіти й виховання, у формах і методах, у прийомах, у технологіях навчання, у засобах навчання й освіти у системі діагностики, у контролі, в оцінці результатів та ін.
- з врахуванням особистісного становлення суб'єктів освіти: в частині розвитку певних здібностей учнів і педагогів, у розвитку їхніх знань, умінь, навичок, способів діяльності, компетентностей тощо.
- з позиції педагогічного застосування: у навчальному процесі, у навчальному предметі, в освітній галузі, на рівні системи навчання, на рівні системи освіти, в управлінні освітою.
- з врахуванням типу взаємодії учасників педагогічного процесу: у колективному навчанні, у груповому навчанні, у т'юторстві, у репетиторстві, у сімейному навчанні та ін.;
- за функціональними можливостями: нововведення-умови (забезпечують відновлення освітнього середовища, соціокультурних умов та ін.), нововведення-продукти (педагогічні

засоби, проекти, технології та ін..), управлінські нововведення (нові рішення в структурі освітніх систем і управлінських процедур, що забезпечують їхнє функціонування).

- за способами здійснення: планові, систематичні, періодичні, стихійні, спонтанні, випадкові.
- за масштабною поширення: у діяльності одного педагога, методичного об'єднання педагогів, у школі, у групі шкіл, у регіоні, на обласному рівні, на державному та міжнародному рівнях.
- за соціально-педагогічною значущістю: в освітніх закладах певного типу, для конкретних професійно-типологічних груп педагогів.
- за обсягом поширення новаторських заходів: локальні, масові, глобальні й т.п.
- за ступенем передбачуваних перетворень: *коригувальні, модифікаційні*, що покращують систему, модернізують її, *радикальні*, такі що вносять принципово нові технології, методи, наприклад, відмова від класно-урочної системи навчання, тобто вносять революційні перетворення, наприклад, Інтернет-навчання тощо, *комбіновані* (поєднують різні елементи чи варіанти перетворень)

Зазначені підходи до типології інновацій можуть бути використані при розробленні моделі розвитку школи. У малочисельних сільських школах вчителі частіше орієнтуються на провідні ідеї особистісно-орієнтованого навчання, де учень є суб'єктом навчання, виховання й розвитку, прагне успішно планувати й реалізовувати індивідуальну освітню траєкторію, програму саморозвитку.

Процес моделювання розвитку школи передбачає етап розроблення програми розвитку школи, обґрунтування потреб у змінах, проведення діагностування сильних і слабких сторін у діяльності закладу, для того, щоб відповісти на питання *що визначити? що удосконалити? що розвивати?, чого уникати?*. При цьому враховуються і визначаються межі та рівні змін:

- *креативний* – притаманна інновація, характерна тільки для даної школи
- *оновлення* – здійснено пошук ефективних нововведень та їх впровадження в управління закладом, у зміст освіти, в організації навчально-виховного процесу, види діяльності школи тощо.
- *рівень удосконалення* – внесення зміни в існуючу технологію чи інші компоненти педагогічної системи.

Зміни у педагогічній системі сільської школи можуть здійснюватися шляхом оновлення структури (створення динамічних груп, гуртків за інтересами, класів з високими інтелектуальними можливостями тощо), використання нових технологій, нового змісту навчання, впровадження нових методів навчання, самонавчання, тьюторства тощо. Вони також передбачають використання нових теоретичних ідей, підходів у практиці педагогів школи.

Створення моделі – відносно самостійний і важливий етап експериментальної роботи, що здійснюється в школі. Найчастіше проектуються описові та структурні моделі з визначенням найважливіших елементів і взаємозв'язків між ними, їх ієрархічне упорядкування. Моделювання як процедура створення моделі школи – це тривалий поетапний процес, що відображає хід узгоджених послідових дій.

Етапи процесу моделювання :

1. Усвідомлення та формування проблем розвитку ЗНЗ.
2. Визначення цілей та завдань моделювання.
3. Визначення аналога моделі (теоретичний конструкт, розроблення концепції, стратегії та ін..).
4. Розроблення нової авторської або адаптація відомої моделі.
5. Впровадження моделі, втілення її у практику школи, перенесення у реальність компонентів та параметрів моделі.
6. Переведення діяльності закладу на інший (вищий) етап функціонування режим розвитку.

Впровадження моделі передбачає експериментальне відстеження її впливу на компоненти педагогічної системи, що потребує розроблення системи критеріїв, за якими визначається її

ефективність. Про результативність моделі та рівень розвитку педагогічної системи школи у кінцевому результаті свідчать показники підготовленості випускника школи, його конкурентоспроможністю на ринку праці, ступенем адаптації до мінливих умов навколишнього світу.

У процесі моделювання створюється певний зразок (модель) розвитку загальноосвітнього закладу як цілеспрямована конструкція, внутрішньошкільний орієнтир (документ), побудований на основі діагностичних матеріалів та врахування специфіки школи, умов її функціонування.

Отже, моделювання нової педагогічної системи сільської школи орієнтованого на розвиток розуміємо як сукупність дій, спрямованих на узагальнення та широке використання перспективного досвіду педагогічного колективу, внесення змін у структуру, зміст, технології, що відповідають вимогам соціального замовлення на якісну освіту та можливостям навчального закладу; як процес створення зразка її майбутнього, що передбачає систему перетворень, що охоплюють ті чи інші аспекти оновлення навчального процесу, або здійснення таких локальних змін, що передбачають певний приріст знань, підвищують рівень розвитку особистості та інших позитивних показників психолого-педагогічного характеру.

Список використаних джерел

1. В.В.Гаврилук Становление системы образования региона . Тюмень: изд –во Тюмень ун-та , 1998.).
2. Загвязинский В.И. Моделирование в структуре социально-педагогического проектирования // Alma mater. 2004. № 9. С. 21–25.
3. Развивающее образование. Диалог с В.В.Давыдовым. Т.І. М.: АПК и ПРО, 2002. С.12-13.

The article investigates process of rural sschools' development made by means of madelling. The author reveals the essense of such notiions as «modelling of school development», «pedagogical system of school»; «the development of pupils personaly», and emphasises on the totality of characteristics and signs of a prognosed model and readiness of educational establishment to implement the changles and transformations.

УДК 378.147

Осаульчик О.Б.*

РОЛЬ І МІСЦЕ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ ТА МЕТОДІВ У ГУМАНІСТИЧНО-ОРІЄНТОВАНОМУ ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються можливості застосування інтерактивних методик з метою інтенсифікації виховного процесу вищої школи; визначаються найоптимальніші форми і методи їхньої організації. Виховний процес трактується як співтворча діяльність викладача і студентів, основою якої є гуманістичні взаємовідносини останніх. Разом із тим, обґрунтовується доцільність використання комп'ютерних технологій в процесі самостійної роботи по підготовці до інтерактивної співпраці, що стимулює внутрішню пізнавальну мотивацію студентів та є джерелом творчих ідей і завдань.

Ключові слова: гуманістичні взаємовідносини, інтерактивні методики, інтерактивні форми і методи, співтворча діяльність, інформаційна прогалина, комп'ютерні технології, самостійна робота.

У контексті гуманістично-орієнтованої освіти у вищих навчальних закладах особливої значущості набуває впровадження новітніх форм та методів організації навчально-виховного процесу та відповідна технологізація. Так, у Розпорядженні КМУ від 27 серпня 2010 р.

* © Осаульчик О.Б., 2012